कक्षा : दशमी

पूर्वबोर्ड परीक्षा 2024-25

विषय : संस्कृतम्

रोल नं०

अवधिः - 3 होराः ।

कोड न. 049

[पूर्णाङ्काः : 80

- कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में मुद्रित पृष्ठ 8 तथा प्रश्न 16 हैं।
- प्रश्न-पत्र में दाहिने हाथ की ओर दिए गये कोड नम्बर तथा सेट को छात्र उत्तर पुस्तिका के मुख्य पृष्ठ पर लिखें।
- कृपया प्रश्न का उत्तर लिखना शुरू करने से पहले, प्रश्न का क्रमाङ्क अवश्य लिखें।
- उत्तर-पुस्तिका के बीच में खाली पन्ना / पन्ने न छोड़ें।
- उत्तर-पुस्तिका के अतिरिक्त कोई अन्य शीट नहीं मिलेगी। अतः आवश्यकतानुसार ही लिखें और लिखा उत्तर न काटें।
- परीक्षार्थी अपना रोल नं० प्रश्न-पत्र पर अवश्य लिखें। रोल नं० के अतिरिक्त प्रश्न-पत्र पर अन्य कुछ भी न लिखें और वैकल्पिक प्रश्नों के उत्तरों पर किसी प्रकार का निशान न लगाएँ।
- कृपया प्रश्नों के उत्तर देने से पूर्व यह सुनिश्चित कर लें कि प्रश्न-पत्र पूर्ण व सही है, **परीक्षा के उपरान्त इस सम्बन्ध में कोई भी दावा स्वीकार नहीं किया जायेगा।**

- **सामान्यनिर्देशाः :-**

(i) प्रत्येकं खण्डम् अधिकृत्य उत्तराणि एकस्मिन् स्थाने क्रमेण लेखनीयानि ।

(ii) प्रश्नसंख्या प्रश्नपत्रानुसारम् अवश्यमेव लेखनीया।

(iii) श्रेष्ठाङ्कान् प्राप्तये सुस्पष्टः लेखः लेखनीयः।

- **अस्मिन् प्रश्नपत्रे पञ्च खण्डाः सन्ति –**

खण्ड 'क'	अपठित-अवबोधनम्	- 10 अङ्काः
खण्ड 'ख'	रचनात्मक-कार्यम्	08 अङ्काः
खण्ड 'ग'	पठित-अवबोधनम्	24 अङ्काः
खण्ड 'घ'	अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्	- 21 अङ्काः
खण्ड 'ङ'	पाठाधारिता बहुविकल्पीयाः प्रश्नाः	- 17 अङ्काः

खण्डः 'क'

अपठित-अवबोधनम्

1. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं संस्कृतेन लिखत - 10

श्रमस्य साहसस्य च योग्यः फलितांशः प्राप्यते । यदा भवान् मनसि लक्ष्यं चिन्तयित्वा धैर्यपूर्वकं निजकार्यं करोति तर्हि अवश्यमेव साफल्यं प्राप्तुं शक्नोति । अतएव कथ्यते-'साहसे एव श्रीः प्रतिष्ठिता।' जीवने लाभालाभयोः विचारं विना परिश्रमः करणीयः । साहसिनः विद्यार्थिनः सदैव कर्मयोगिनः भूत्वा सम्यकपदम् अलङ्कुर्वन्ति । साहसिनः जनाः सर्वदा सन्मार्गम् अनुसरन्ति। एते एव जनाः राष्ट्रोन्नयने समर्थाः भवन्ति । साहसः एव विपदि अस्माकं कृते उपकारकः भवति । साहसः श्रमः च द्वयोः अपि सामाञ्जस्यम् अनिवार्यम् अस्ति । केवलं भाग्यम् अनुसृत्य यदि उपविश्यते तर्हि साफल्यम् एकः स्वप्नः इव तिष्ठति । अतः आवश्यकता अस्ति यद् देशस्य भाविनः नागरिकाः छात्राः साहसिनः कर्तव्यनिष्ठाश्च भवेयुः ।

(अ) एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2×1=2

(i) जीवने कयोः विचारं विना परिश्रमः करणीयः ?

(ii) राष्ट्रोन्नयने के जनाः समर्थाः भवन्ति?

(iii) के जनाः सर्वदा सन्मार्गम् अनुसरन्ति?

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2×2=4

(i) अधुना का आवश्यकता अस्ति?

(ii) के सम्यक् पदम् अलङ्कुर्वन्ति?

(iii) श्रमस्य साहसस्य च कीदृशः फलितांशः प्राप्यते?

(स) अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं संस्कृतेन लिखत। 1

(द) यथानिर्देशम् उत्तरत (केवलं प्रश्नत्रयम्) 3×1=3

(i) 'एते एव जनाः राष्ट्रोन्नयने समर्थाः भवन्ति ।' अत्र किं कर्तृपदम्?

(क) एते (ख) जनाः

(ग) समर्थाः (घ) भवन्ति

(ii) 'जनाः' इति विशेष्यपदस्य विशेषणपदं किम्?

(क) योग्यः (ख) धैर्यपूर्वकम्

(ग) साहसिनः (घ) सर्वदा

(iii) 'सक्षमाः' इति पदस्य किं पर्यायपदं गद्यांशे प्रयुक्तम्?

(क) समर्थाः (ख) साहसिनः

(ग) कर्मयोगिनः (घ) विद्यार्थिनः

Downloaded from www.cclchapter.com

(iv) 'साहसिनः जनाः सर्वदा सन्मार्गम् अनुसरन्ति।' अस्मिन् वाक्ये किं क्रियापदं प्रयुक्तम्?

(क) साहसिनः (ख) जनाः

(ग) सन्मार्गम् (घ) अनुसरन्ति

खण्डः 'ख'

रचनात्मक-कार्यम्

(क) भवती सौम्या। विद्यालयतः शैक्षिक भ्रमणाय भुवनेश्वरं गन्तुम् अनुमतिं धनराशिं च प्राप्तुं स्वपितरं प्रति लिखितं पत्रं मञ्जूषाप्रदत्तैः पदैः पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत- 4

परीक्षाभवनम्

....

माननीयाः पितृवर्याः,

सादरं प्रणमामि।

मम प्रथमसत्रीया (i) .... समाप्ता। मम विद्यालयस्य अध्यापिकाः शैक्षिक (ii) .... नेष्यन्ति। एतदर्थं पञ्चशतं (iii) .... दातव्यानि। यदि भवतः अनुमतिः स्यात् तर्हि अहम् अपि गच्छेयम्। अतः कृपया उपर्युक्ता राशि (iv) .... माम् अनुगृहीतां कुर्वन्तु। सर्वेभ्यः मम प्रणामाः निवेदनीयाः।

भवता प्रिया

सौम्या

मञ्जूषा

रूप्यकाणि, परीक्षा, प्रेषयित्वा, भ्रमणाय

2. (ख) निर्दिष्टचित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दैः उचितरिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखत- 4

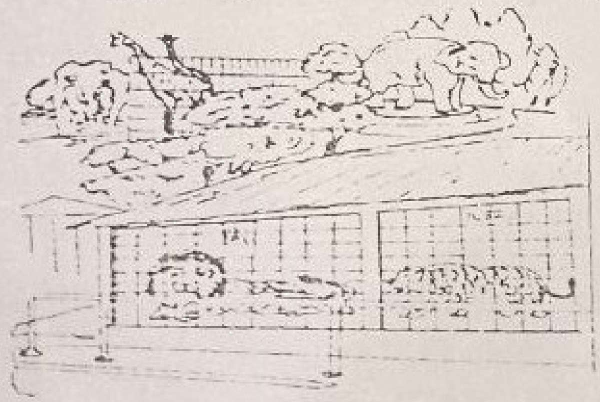

(i) इदं .... चित्रम् अस्ति।

(ii) पञ्जरेषु .... वर्तन्ते।

(iii) जन्तून् दृष्ट्वा .... प्रसीदन्ति।

(iv) अस्माकं राष्ट्रियः पक्षी .... नृत्यति।

मञ्जूषा

बालाः, मयूरः, जन्तवः, जन्तुशालायाः

खण्डः 'ग'

पठित-अवबोधनम्

निम्नलिखितं गद्यांशं पठित्वा हिन्दीभाषया सप्रसङ्गसरलार्थं लिखत - 4×1=4

कश्चन निर्धनो जनः भूरि परिश्रम्य किञ्चिद् वित्तमुपार्जितवान्। तेन स्वपुत्रं एकस्मिन् महाविद्यालये प्रवेशं दापयितुं सफलो जातः। तत्तनयः तत्रैव छात्रावासे निवसन् अध्ययने संलग्नः समभूत्।

अथवा

एकः सिंहः सुखेन विश्राम्यते तदैव एकः वानरः आगत्य तस्य पुच्छं धुनोति। क्रुद्धः सिंहः तं प्रहर्तुमिच्छति परं वानरस्तु कूर्दित्वा वृक्षामारूढः। तदैव अन्यस्मात् वृक्षात् अपरः वानरः सिंहस्य कर्णमाकृष्य पुनः वृक्षोपरि आरोहति।

अधोलिखितश्लोकस्य हिन्दीभाषया सप्रसङ्गसरलार्थं लिखत - 4×1=4

एकेन राजहंसेन या शोभा सरसो भवेत्।

न सा बकसहस्रेण परितस्तीरवासिना॥

अथवा

कज्जलमलिनं धूमं मुञ्चति शतशकटीयानम्।

वाष्पयानमाला संधावति वितरन्ती ध्वानम्॥

यानानां पङ्क्तयो ह्यनन्ताः कठिनं संसरणम्॥

शुचि पर्यावरणम्॥

अधोलिखितासु सूक्तिषु मात्रद्वयोः सूक्त्योः भावार्थं हिन्दीभाषया लिखत - 2×2=4

(क) क्रोधो हि शत्रुः प्रथमो नराणाम्।

(ख) विद्वांस एव लोकेऽस्मिन् चक्षुष्मन्तः प्रकीर्तिताः।

(ग) समान-शील-व्यसनेषु सख्यम्।

Downloaded from www.cclchapter.com

(घ) आचार: प्रथमो धर्म: ।

प्र: प्रदत्तं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन पूर्णवाक्येन लिखत - (केवलं प्रश्नत्रयम्) 3×1=3

अस्ति देउलाख्यो ग्राम: । तत्र राजसिंहो नाम राजपुत्र: वसति स्म। एकदा केनापि आवश्यक कार्येण तस्य भार्या बुद्धिमती पुत्रद्वयोपेता पितुर्गृहं प्रति चलिता ।

प्रश्ना: :-

(क) देउलाख्य: क: अस्ति ?

(ख) ग्रामे क: वसति स्म ?

(ग) राजसिंहस्य भार्या का अस्ति ?

(घ) 'केनापि' अस्य सन्धिविच्छेद: क: ?

प्र: निम्नलिखितश्लोकं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन पूर्णवाक्येन लिखत- (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2×1=2

सेवितव्यो महावृक्ष: फलच्छाया समन्वित: ।
यदि दैवात् फलं नास्ति छाया केन निवार्यते ।।

प्रश्ना: :-

(क) कीदृश: वृक्ष: सेवितव्य: ?

(ख) दैवात् किम् नास्ति ?

(ग) 'नास्ति' अत्र क: सन्धिच्छेद: ?

प्र: रेखाङ्कितपदानि आधृत्य कोष्ठकात् चित्वा प्रश्ननिर्माणं कुरुत - (केवलं प्रश्नत्रयम्) 3×1=3

(क) पक्षिणां कलरव: चेत: प्रसादयति। (काम / केषां)

(ख) चौरस्य पादध्वनिना अतिथि: प्रबुद्ध: । (कस्या: / कस्य)

(ग) चातक: वने वसति । (क: / कुत्र)

(घ) स: भारवेदनया क्रन्दति स्म। (कम् / कया)

प्र: प्रश्नपत्रे लिखितश्लोकान् विहाय 'शेमुषी भाग-2' पुस्तकाद् एकं कण्ठस्थं श्लोकं संस्कृतभाषया लिखत। 1×4=4

खण्ड: - 'घ'

अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्

प्र: (क) दीर्घसन्धे: अथवा व्यञ्जनसन्धे: परिभाषां हिन्दीभाषया उदाहरणञ्च संस्कृतभाषया लिखत। 1×2=2

(ख) तत्पुरुषसमासस्य अथवा बहुव्रीहिसमासस्य परिभाषा हिन्दीभाषया उदाहरणञ्च संस्कृतभाषया लिखत। 1×2=2

(ग) कर्ताकारकस्य अथवा अपादानकारकस्य परिभाषां हिन्दीभाषया उदाहरणञ्च संस्कृतभाषया लिखत। 1×2=2

प्र. यथानिर्दिष्टानि शब्दरूपाणि लिखत - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) 4×1=4

(i) 'राम' शब्दस्य तृतीया-एकवचने।

(ii) 'बालक' शब्दस्य पञ्चमी-द्विवचने।

(iii) 'लता' शब्दस्य पञ्चमी-बहुवचने।

(iv) 'मुनि' शब्दस्य प्रथमा-बहुवचने।

(v) 'पितृ' शब्दस्य प्रथमा-एकवचने।

(vi) 'किम्' (स्त्री.) शब्दस्य षष्ठी-बहुवचने।

प्र: यथानिर्दिष्टानि धातुरूपाणि लिखत - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) 4×1=4

(i) 'अस्' धातो: लट्लकारस्य, म.पु. द्विवचने।

(ii) 'भू' धातो: लृट्लकारस्य, उ.पु. एकवचने।

(iii) 'गम्' (गच्छ्) धातो: लोट्लकारस्य, म.पु. बहुवचने।

(iv) 'लिख्' धातो: विधिलिङ्लकारस्य, प्र.पु. एकवचने।

(v) 'दृश्' (पश्य्) धातो: लट्लकारस्य, उ.पु. बहुवचने।

(vi) 'पा' (पिब्) धातो: लङ्लकारस्य, प्र.पु. द्विवचने।

प्र: प्रदत्तोपपदविभक्तिवाक्येषु उचितविभक्तिं कोष्ठकात् चित्वा लिखत। (केवलं प्रश्नत्रयम्) 3×1=3

(i) तस्मै श्री .... नम: । (गुरुम् / गुरवे)

(ii) माता .... सह गच्छति। (पुत्रात् / पुत्रेण)

(iii) .... विना न जीवनम् । (जलस्य / जलेन)

(iv) .... फलानि पतन्ति। (वृक्षात् / वृक्षेण)

Downloaded from www.cclchapter.com

(v) .... परितः वृक्षाः सन्ति। (ग्रामात् / ग्रामम्)

14. अधोलिखितानाम् अव्ययपदानां सहायतया रिक्तस्थानानि पूरयत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2×1=2

(i) प्राकृतिकवातावरणे क्षणं सञ्चरणम् .... लाभदायकं भवति। (एव / अपि)

(ii) यथा राजा .... प्रजा। (तथा / कदा)

(iii) .... अनृतं न वदेत्। (कदापि / सदा)

15. निम्नक्रियापदेभ्यः उपसर्गान् पृथक् कृत्वा लिखत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2×1=2

(i) निर्मलम् (ii) दुर्वहम् (iii) परित्यागः

खण्डः – 'ङ'

पाठाधारिताः बहुविकल्पीयाः प्रश्नाः

16. अधोनिर्दिष्टेषु प्रश्नेषु प्रदत्तैकल्पिकचतुर्भ्यः उत्तरेभ्यः एकं शुद्धम् उत्तरं चित्वा लिखत -17×1=17

(क) 'वृष्टिभिः + आर्दयन्ति' अत्र किं सन्धियुक्तपदम्?

(i) वृष्टिभिरार्दयन्ति (ii) वृष्टिभिरर्दयन्ति

(iii) वृष्टिभिरार्द्रयन्ति (iv) वृष्टिभीरार्दयन्ति

(ख) 'लीलयैव' इत्यस्मिन् पदे कः सन्धिविच्छेदः?

(i) लीला + एव (ii) लीलया +एव

(iii) लीला + यैव (iv) लीला + ऐव

(ग) 'नवमालिका' इत्यस्य पदस्य विग्रहपदं किम्?

(i) नव मालिका (ii) महान् राष्ट्रः

(iii) नवीना मालिका (iv) नवा मालिका

(घ) 'दुर्दान्तदशनैः' इत्यस्मिन् पदे कः समासः?

(i) कर्मधारयः (ii) अव्ययीभावः

(iii) तत्पुरुषः (iv) द्विगुः

(ङ) 'सम्पन्नम्' इत्यस्य पदस्य विलोमपदं किम्?

(i) सुसम्पन्नम् (ii) निर्सम्पन्नम्

(iii) विपन्नम् (iv) निरर्थकम्

(च) 'विशीर्णाः' इत्यस्य पदस्य पर्यायपदं किम्?

(i) विस्फोटः (ii) प्रकटयन्तः

(iii) कृतघ्नता (iv) नष्टाः

(छ) 'उक्तम्' इत्यस्य पदस्य विलोमपदं किम्?

(i) दुरुक्तम् (ii) सूक्तम्

(iii) अनुक्तम् (iv) पुनरुक्तम्

(ज) 'पर्याकुलम्' इत्यस्य पदस्य पर्यायपदं किम्?

(i) व्याकुलम् (ii) पर्यावरणम्

(iii) अम्बरम् (iv) तप्तम्

(झ) 'हस् + शतृ' इत्यस्य संयोगे किं रूपम्?

(i) हसित्वा (ii) हसन्

(iii) हशतृ (iv) हसितुम्

(ञ) 'परिश्रम्य' इत्यस्मिन् पदे कः प्रत्ययः?

(i) य (ii) ल्यप्

(iii) क्त्वा (iv) तुमुन्

(ट) 'नवतिः' इत्यस्मिन् पदे का संख्या?

(i) 19 (ii) 29

(iii) 90 (iv) 99

(ठ) '47' इत्यस्य पदस्य किं संख्यावाचीपदम्?

(i) पञ्चाशत् (ii) सप्तदश

(iii) सप्तचत्वारिंशत् (iv) सप्तपञ्चाशत्

(ड) 'अम्भोदाः बहवः' अत्र किं विशेष्यपदम्?

(i) बहवः (ii) बहवः अम्भोदाः

(iii) अम्भोदाः (iv) अम्भोद

(ढ) 'न्यायाधीशः बंकिमचन्द्रः' अत्र किं विशेषणपदम्?

Downloaded from www.cclchapter.com

(i) न्यायाधीशः

(ii) बंकिम

(iii) बंकिमचन्द्रः

(iv) कोऽपि नास्ति

'एकोनपञ्चाशत्' इत्यस्मिन् पदे का संख्या?

(i) 59

(ii) 49

(ii) 69

(iv) 79

रमेशः .... दिल्लीनगरं गच्छति।

(i) दशवादने

(ii) द्वादशवादने

(iii) सार्धदशवादने

(iv) पादोनदशवादने

(थ) घटिकां दृष्ट्वा समयेन रिक्तस्थानं संस्कृतपदेन पूरयत -

रामः प्रातः .... वादने विद्यालयं गच्छति।

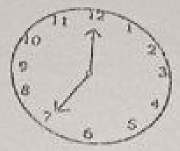

(i) द्वादश

(ii) सपादपञ्च

(iii) सप्त

(iv) सार्धपञ्च

Downloaded from www.cclchapter.com